

Tom Poes meets Willy Wortel!

Paul Rutten

Reactie op 'Naar een tompouce-economie. Over de culturele en creatieve sector in de nieuwe economie' van Erik Akkermans. Boekman Extra 34, 2022, pp. 23-25

Stripfiguren kunnen een belangrijke inspiratiebron zijn voor verhandelingen over economie en innovatie. In het essay van Erik Akkermans over de culturele en creatieve sector, laten we het de creatieve industrie noemen, is dat de bekende oproep van Heer Bommel aan zijn metgezel: 'Tom Poes, verzin een list!' Akkermans stelt die vraag in het licht van de ecologische, economische, maatschappelijke en internationale problemen en conflicten waar de wereld nu voor staat en die alleen maar uitdijen. Het is evident dat die taak te zwaar en omvangrijk is voor de smalle schouders van Tom Poes. Bommels vraag is een noodkreet, eigenlijk een roep om innovatie. Bestaande middelen zijn niet afdoende om de crisis af te wenden. Er is meer nodig, of een andere manier van probleem oplossen. Het zou wijs zijn wanneer Tom Poes de hulp van Willy Wortel inroept, bijgestaan door zijn onafscheidelijke Lampje: Eureka!

Innovatie ontstaat wanneer er met veel energie en bezieling gewerkt wordt aan de verlichting of mogelijk oplossing voor urgente situaties. Daarvoor zijn behalve listen, heden ten dage spreken we van 'smart solutions', ook nieuwe verhalen nodig. Een ander narratief leidt veelal tot een nieuwe kijk op urgenties, waarmee andersoortige interventies in ons blikveld komen. Dat is wat Kees Dorst bedoelt met 'frame innovation' (Dorst 2015). Nieuwe kennis, alternatieve frames en slimme concepten (Lampje!) leggen de basis voor innovatie. Relevante kennis wordt in de context van nieuwe frames tot oplossing of verlichting van problemen. Dat leidt er bijvoorbeeld toe dat we bestaande dingen beter doen of andere dingen gaan doen. Voor een goed gepositioneerde creatieve industrie die betekenisvolle bijdragen wil leveren aan innovatie, impliceert dat de noodzaak van enerzijds toegepaste creativiteit, zoals we die kennen uit bijvoorbeeld design en architectuur, en anderzijds vrije experimenteer- en ontwikkel ruimte die idealiter beschikbaar is in het domein van de kunst en cultuur, vergelijkbaar met de wijze waarop we de wetenschap faciliteren.

Verdeling van schaarste

In het debat over de maatschappelijke en economische waarde van de creatieve industrie is meer nodig dan haar gelijk te stellen aan het produceren van listen en verhalen. Het essay van Erik Akkermans gaat immers met name over de manier waarop de creatieve industrie past in ons maatschappelijk en vooral ook economisch bestel en over de voorwaarden waaronder de sector zijn rol zo goed mogelijk kan vervullen. De metafoor van de tompouce ligt mij in dat verband wat zwaar op de maag. De scheiding tussen de harde bovenlaag, die de economie representeert, en de zachte tussenlaag, waar de culturele en creatieve sector zich bevindt in het gezelschap van onderwijs en zorg, gaat er bij mij niet in. Ze bevestigt een tegenstelling die in sommige economische kringen hardnekkig blijft circuleren tussen activiteiten die geld kosten en die geld opbrengen. De eerste zacht, de tweede hard. Het is pijnlijk dat bijvoorbeeld in percepties die binnen ons ministerie van Economische Zaken circuleren, de gesubsidieerde kunsten en omroepactiviteiten niet tot de creatieve industrie, laat staan tot de economie gerekend worden. De tegenvraag die te weinig gesteld wordt, is: hebben ze dan geen waarde en waarom maken we ze dan mogelijk door er een deel van de publieke uitgaven aan te spenderen? Kunst en cultuur zijn onderdeel van de economie, net als zorg, onderwijs en wetenschap dat zijn, omdat ze bevorderen dat ons maatschappelijk systeem kan werken. De ontwerpsectoren en de kunsten ontwikkelen en ontwerpen nieuwe

perspectieven op ons (samen)leven en ons produceren, als remedie voor het feit dat ons maatschappelijk en economische bestel vastloopt. De verbeelding in onze samenleving, die gevoed wordt door media en entertainment, maar ook door kunst en cultuur, is een essentiële bron voor identiteitsontwikkeling. Het beetje econoom in mij leert me dat een deel van de voorzieningen, diensten en werken die maatschappelijk belangrijk zijn, die Akkermans in de zachte tussenlaag positioneert, als 'merit good' door de collectiviteit van de schatkist worden gefinancierd. Dat is ook economie: de wetenschap die gaat over de verdeling van schaarste, ook waar de markt niet voor zorgt. En ook hier ligt weer een aardig haakje waarmee de rol van de creatieve industrie met behulp van economisch jargon nog verder opgehelderd kan worden.

Concept verbreden

De discussie die al geruime tijd gevoerd wordt over de rol van de creatieve industrie in het aangaan van maatschappelijke uitdagingen – oplossen laten we nog even liggen – is hier aan de orde. Die uitdagingen zijn het directe gevolg van de ingebouwde ontembare dynamiek van economische groei, vastgesteld op basis van eenzijdige indexen en indicatoren die louter monetair gefundeerd zijn. Ze zijn voor een groot deel te wijten aan wat economen als externaliteiten aanduiden. In dit geval negatieve. Ons systeem kent een lange traditie van het privatiseren, dat wil zeggen toe-eigenen, van monetaire opbrengsten door bedrijven. Dat wordt gekoppeld aan het 'publiek maken', op de gemeenschap afwentelen en in rekening brengen, van negatieve gevolgen. Die variëren van specifieke milieuschade en duurzaamheid als uitdaging tot maatschappelijke ongelijkheid, met een inclusieve samenleving als uitdaging. Dat is ook de kern van het betoog van Kate Raworth. We moeten ons concept van groei verbreden en niet langer baseren op economische grootheden. Het zou me niks verbazen wanneer zo'n imaginaire groeidefinitie zou laten zien dat we al jarenlang achteruitkachelen, zeker wanneer we het groeiende krediet op de toekomst als gevolg van het interen op talloze hulpbronnen zouden incalculeren. Concepten uit het verleden leiden niet tot een duurzame toekomst, zoveel is ons inmiddels duidelijk. De 'markt' gaat dat niet doen. De reductie van het waardebegrip tot louter economie leidt tot destructie. Er is nood aan een nieuw narratief. Wij, en namens ons de overheid, moeten een breder begrip van waarde definiëren en hanteren en daarin ook, of misschien wel vooral, de rol en betekenis van wat Akkermans als de zachte tussenlaag aanduidt, veel explicieter meenemen. En dan juist niet als oplossing van de negatieve externaliteiten van het marktsysteem, maar als waarde die de collectiviteit bevordert en gekoesterd moet worden. Dat vraagt om een andere overheidsrol dan het repareren van marktfalen. Dat vraagt om visie en ambitie over de aard en de kwaliteit van de samenleving waarin we willen en kunnen leven. Het werk van Mariana Mazzucato dat zowel in de Europese Unie als in Nederland weerklank vindt, biedt net als dat van Kate Raworth veel inspiratie en aanknopingspunten (Mazzucato 2014).

Erkenning

'Tom Poes verzin een list'. De creatieve industrie beschikt over de creativiteit en het denk- en ontwikkelvermogen om, samen met innovators en ontwikkelaars in alle maatschappelijke domeinen van de samenleving, op systemisch en toepassingsniveau te innoveren en te transformeren. Door de vrije ontwikkelruimte te claimen, waar kunstenaars, mediaprofessionals en ontwerpers samenwerken met wetenschappers, engineers en softwareontwikkelaars, en die te verbinden met concrete toepassingen in een productief systeem. De potentiële maatschappelijke waarde van een dergelijke constellatie is enorm. Daar ligt ook de kiem van de oplossing voor de zorgen die Akkermans heeft over de onderkant van de tompouce. Een basis in een solide arbeidsmarkt die recht doet aan de waarde van de creatieve en culturele sector zou daarmee gelegd kunnen worden. De waarde van de creatieve en culturele sector in het voorgestelde nieuwe narratief is immers enorm en zijn rol cruciaal. Erkenning in alle opzichten is een must en, vooral ook van overheidswege,

essentieel. De conclusie dat de sector zelf nog werk te verzetten heeft om klaar te zijn om deze ambitie waar te maken, maakt hij in zijn essay overtuigend duidelijk. Bommels' aansporing aan zijn jonge vriend is ook hier van toepassing.

Literatuur

Dorst, K. (2015) *Frame innovation: create new thinking by design*. Boston (Mass.): MIT Press

Mazzucato, M. (2014) *De ondernemende staat: waarom de markt niet zonder overheid kan*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Mazzucato, M. (2021) *Mission economy: a moonshot guide to changing capitalism*. Milton Keynes: Allen Lane.

Raworth, K. (2017) *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st century economist*. New York: Random House.

Personalia

Paul Rutten is lector bij Kenniscentrum Creating 010 van Hogeschool